

(ИЗ ДНЕВНИКА)

Най-големият проблем на пишещия в моя случай: да не се вълнува!

Ръката ми е все на юзгите: мислите от фактите не са по-малко от самите факти. Всеки факт е негласно напомняне: първо фактите, после мислите. Обръщам ги отзад напред, и обратно. Нагдетелят ли чувствата: все нещо ще пропусна, ще се изтърколя по наноголниците им, увлечен от инерцията на тежестта си, с неспираемо ускорение. Сякаш слизам от Черни връх зиме: всеки миг трябва да владееш тялото си, да удриш сам спирачките на равновесието. Разсееш ли се за част от секундата – и гърбът ти ще опита твърдостта. Владенявам се от напрежение: лег върху лег.

11 септември 1992 г.

**КОГАТО ПРОТИВ Е ЗА,
ЗА Е ПРОТИВ**

Дори от написаното дотук са видими фалшификациите и лъжите, които твърде меко наричам "мита за Вапцаров". Неговият невъзможно идеален образ се е вклинил като натрапчива мисъл в мозъците на слепите му поклонници дотолкова, че някои от тях са оглупели. Ни образът, ни мозъкът им пошавват. Сърдят се на мен, че нарушавам лъжливия им рахат, като соча лъжите, а не им теква да се сърдят на лъжците. Е, какво пък: трябва да ги изтърпя – понеже нямат аргументи, напогани са с чувства. И те, а не аз, са със заключени вежди, които предполагат гневливост, яростна слепота, лай и вой до Бога, само дето сключеността на веждите им е извътре: от сплетените им и вкаменили се завинаги гънки на мозъка.

Изглежда, в България все още не може да се пише за героя, без да правят насила герой пишещият.

Абе, аланкоолу, може ли да арестуват Вапцаров заради един джобен тефтер, изпъстрен с бележки: заради една страница, изписана на машина; заради едно писмо от Иван Михайлов, заради някакво си листче с няколко имена: заради бележник – макар и от интерес за политическата полиция – и цяла пишеща машина, пък макар и "Хермес Беби"?!

Както се и видя – черно на бяло – всички те са върнати – т.е. оставени на място.

Не е стояло на едно място въображението на страничните лица, които се активизират в борбата преди 9.IX. няколко години след 9.IX. Хем не е опасно, хем присвояваш от лептата на славата и привилегиите.

Бойка Вапцарова: "Посъветвах се с Антон Попов, който още не беше арестуван, но от предпазливост избягахме да се срещаме. Дончо беше находчив. Решихме да искаме да ми върнат пишущата машина, взета при обиска. По тоя начин се надявахме да узнаем съдбата на Кольо."

Георги Караславов: "Тогавя не се усъмних нито за минута, че Антон Попов идва при мене по свое някакво хрумване. И преди това го попитах:

- А какво ще искам от собственика на фирмата?
- Бележка, че Вапцаров е купил тази машина.
- Това... ще има ли някакъв смисъл?
- Ще има.
- Кога трябва да стане?
- Още сега.

Няха време да обсъдя по-трезво това предложение, нито да го отхвърля...

Собственикът на фирмата влезе в импровизирания си кабинет и написа бележка.

Не си спомням дали в тази бележка беше отбелязан номерът на машинката, но аз я предадох на Антон Попов и с това нашето – по мое убеждение – наивно и безрезултатно начинание завърши."

Номерът е в неотбелязания номер – вратичка за измъкване при евентуално проучване. Колкото до диалога – можеш да го съчиниш и без да си Хемингуей.

Бойка Вапцарова: "С бележка от собственика на фирмата за пишущи машини, с удостоверение от ведомствената каса на служителите при бившата БЗК банка, че съм теглила на заем пари специално за купуване на пишущата машина, със заявление до Дирекцията на полицията се явих в приемния ден при директора на полицията Драганов. Подадох документите, които той внимателно прочете, и отиде в съседния кабинет. Говори с някого. А когато се върна, каза ми да отида да си получа машинката.

Гешев ме изгледа страшно, каза ми да почакам. След няколко минути... влезе Кольо, смъртно бледен, подкрепян от двама агенти..."

Като времеозначение за тази непредадена всъщност машина в "Летописа" Б.Вапцарова сочи първата десетдневка на месец април.

Ако се съди по подписите на Вапцаров, прекъсващи дознанието му (показанията), той ги е написал всичко на всичко за 6 (шест) дни – подписите са шест след приключване на разпитния ден.

Това ще рече, че разпитът е приключил на 20-21 март най-късно, след като е започнат на 15.

А шом пък си признал подробно всичко, нямало е защо да те инквизират. Ако е имало инквизиция, тя ще е между 7 и 15 март. Така че дори да се е състояла срещата между Бойка и Вапцаров, той не би изглеждал "смъртно бледен" поради инквизиции: разпитът е приключил на 20-21, на 2 април Вапцаров е "попълнил" – Б.Вапцарова (а според мен само подписал) въпросника; на 3 април до прокуратурата е изпратена арестантската преписка с показанията на 45 души, сред които и Вапцаров.

Колкото до пишещата машина, "изтръгната с голямо усилие от Дирекцията на полицията, след което я предадох на Борис Вапцаров да я занесе на сигурно място в Банско. Машината на Никола Вапцаров е била използвана от партията. След 9.IX. я открих в околийския комитет на БКП в Разлог. Оттам получих следното удостоверение:

Работническа партия (к)
Околийско ръководство
Гр.Разлог

УДОСТОВЕРЕНИЕ

Дава се настоящето удостоверение в уверение на това, че пишещата машина ("Хермес Беби"), собственост на убития другар Никола Вапцаров, е на използване от околийското ръководство в гр.Разлог и че тя ще бъде използвана от ръководството още малко време, след което ще бъде върната на съпругата му.

Гр.Разлог
18.XI.1944 г.

Секретар на О.К. (п) не се чете" -
(Б.Вапцарова, из летописа.)

Първо на първо, машината не е взета от полицията и не може да бъде връщана от нея.

Второ на второ – взета е от партията – има си и документ. Ако някой в случая е некрофил ("собственост на убития другар Никола Вапцаров" и "тя ще бъде използвана от ръководството още малко време"), то това не съм аз.

Така че: кой е против и кой е за Вапцаров? Тия, които измислят и измислиците са враснали в поколенията, или онзи, който ги разобличава?

Никаква пищеца машина не ще е повод за ареста, ни дори пистолетът с патроните и удостоверенията, както и шифърът и листът със снимките – те са само допълнително открити улики при втория обиск и "самообиска" на Вапцаров, потвърждаващи вината му и същевременно смекчаващи я (шифъра и снимките е предал сам, в показанията си е признал всичко).

Поводът, причините са цялостната му конспиративна дейност, за която полицията е знаела предварително. Дори допускам, че първия и втория ден след арестуването си Вапцаров все пак е имал надежда, че работата може и да се размине някак си – големите босове – Радойнов и Антон Иванов, са все още на свобода, нищо не му е подсказвало, че разкритията са пълни.

А са били.

Георги Минчев – деловодител на ЦК, е арестуван още на 2 (а не на 4, както е според летописа) февруари.

Рано е да публикувам пълните му показания (те са в книга втора),

но съм принуден от хулителите да дам поне малка част от тях, та белки хулителите си отворят очите и разберат защо е арестуван Вапцаров, а може би и да видят най-после гредата в очите си, а не да им се привижда сламка в моите очи.

Ето "портрета" на Вапцаров, направен от Георги Минчев пред следователя:

ЛОЗАН

Дончо ми поръча, че трябва да се видя с едно лице, което изпълнявало техническа работа при Васил, защото при известни обстоятелства може да се наложи някои хора, които предаваше на мене, да отидат по работа при Васил, ето защо, това лице, с което ще се свържеш, ще ги предаваш на него. Или обратно – хора дошли при

Васил може да се наложи да се срещнат с мен, ето защо това лице ще ги предава на теб. С него се свързах в бозаджийницата, която се намира на пресечката на ул. "Лавеле" с "Алабинска" срещу спортния магазин с парола: той чете "Заря" и аз; излизам пръв, настига ме и ме пита къде се намира Майчин дом, отговор към Семинарията. Това стана в края на октомври 1941 г. Той за мен е известен Лозан. Първата ни среща бе назначена в бозаджийницата на "Граф Игнатиев" и "6-ти септември", където и стана. На излизане от бозаджийницата, минавайки по ул. "Аспарух", видях неговата жена в магазина и там узнах квартирата му и после той определи да го търся занаяд в квартирата му чрез жена му Бойка, като я питам за Лозан. Каза ми да го търся обикновено към 9 часа пр. обед. Пред него минавах под името Кирчо. По нареждане на Дончо предадох едно лице от Сливен на Лозан през м. януарий 1942 г. в бозаджийницата на "Гр. Игнатиев" и 6-ти септември". Същия месец Лозан ми предаде едно лице от Видин в бозаджийница-сладкарница, която се намира на самия ъгъл на "Аспарух" с "Ц. Йоанна". Това лице поради това, че Дончо не се яви на моята среща, си замина обратно. Първото лице го предадох на Лозан, понеже Аврам е искал нещо от Васил. Имах с Лозан среща и в квартирата на инженер Кънчо Николов към средата на октомври. Тук съм му предавал нашите връзки за провинцията (връзки и явки в провинцията). Тогава явките му дадох за: Пловдив, Пазарджик, Казанлък, Сливен, Гор. Оряховица, Видин. През м. ноември Васил загубва връзките със Стария, който вероятно поръчва на Дончо да съобщи на мен да намеря Лозан и чрез Лозан да определя среща на Васил със Стария. Причините за това са следните: Стария, който се срещал с Васила в инженера Кънчо Николов на бул. "Сливница", но който по това време е бил в провинцията по работа във връзка със своето предприятие, а жена му отива при баща си. Ето защо те се изгубват и тогава Стария чрез Дончо поръчва аз да намеря Лозан и чрез него да назнача среща на Васил със Стария. Отидох в дома на Лозан и през това време сварих там Васил и му определям среща със Стария в кръчмата "Семейна среща" на ул. "Раковски" близо до "Фердинанд." Лозан иска веднаж от мен, ако имам познато момиче да му дам, което да му бъде в помощ. Понеже аз такава нямах, обърнах се към Пъша, която ми обеща, че имала такава на разположение и след това с парола, предадена на Пъша, която трябва да я предаде на тази мома, за да се яви на среща на Лозан. Паролата е същата, с която аз се свързах с Лозан. Понеже аз ходя

И
Л О З А Н Ъ

262

Дончо ми прече, че трябва да се види с едно лице, което изпълнявало техническа работа при Васил, защото, при известна обстановка може да се наложи въпрос хора, които предаване на мене да отидат по работа при Васил, ото зацо, ~~в~~ това лице, което ~~да~~ свързва, да га предавам на него. Нис обратно хора дошли при Васил може да ~~ни~~ се наложи да се срещнат с мене, ото зацо това лице да га предава на тебе. Съ него се свързах в бозадчийницата, която се намира на пресечката на ул. "Лавина" с "Албоняк" среду спортния магазин с парол: той чете Звря ч мр; казвам пръв, изстиса ме и ме пита къде се намира Мидичин дом, отговорь към Семенарната. Тога става въ края на октомври 1941 г. Той за мив е известен Лозанъ. Първата ми среща съ Лозанъ в бозадчийницата на Граф Игнатиев 1-тия септември, кхлето я стана. На колваде от бозадчийницата минавахме по ул. "Депарух" видяхме неговата жена в магазина и там устанахте вртирати му и после той определе да го търся заапреди в кварталната му чрез жена му Бойка, като я питам за Лозанъ. Каза ми да го търся обикновено към 9 часа пр.обель. Предь него минавах подъ името Карчо. Но изречедаме на Дончо предадох само лице от Славенъ на Лозанъ през м. януарий 1941 г. в бозадчийницата на "Гр. Игнатиев" 1-тия септември. Следя месеца Лозанъ ми предаде едно лице от Веленъ в бозадчийница-сладкарница, която се намира на самия хгъз на "Депарух" с "Ц. Козина". Това лице портал това, че Дончо по се лив на него среща си замина обратно. Първото лице го предадох на Лозанъ по-късно Аврамъ и казаха въцо от Василъ. Минах съ Лозанъ среду в ул. квартална на яшенерь Къчо Вихоловъ към србдята на октомври. Тукъ съму предадохме нашитъ връзки от провинцията /връзки ч наки въ провинцията/ Тогача якинтъ му дадохъ аз: Любичевъ, Назоричкиъ, Казанлъкъ, Сливенъ, Ор. Орбуваца, Видичи. Презъ м. юниюлия Василъ изстиса връжкитъ съ Лозанъ, който вероятно пречева на Дончо да свържи на мене на имори Лозанъ ч чрезъ Лозанъ да гиремим среду на Василъ с "Стария. Екинуа-интервенцията" за съветско Пречева въ това аз свържи ч Стария

...председателя на Дружбата на този се срещат: Старин, който
 се срещал с Васил в кабинета на Христо Николаев на бул. Савинца, но
 още по това време е бил в провинцията по работи от връзка със
 неговите предприятел, а дома му отначу при сака си. Като след го се изпус-
 тил в тогава Старин чрез Дончо поручил как да намери Лозан и чрез

- 2 -

...нещо да измисли среда на Васил с Старин. Отдадох в дома на Лозан
 през това време свързах там Васил с му определен среда с Старин
 в кръжката "Селския среда" на ул. Раковски близо до Фердинанд.
 Излез чика веднаж от мен, ако имам поспити момиче да му дам, ко-
 то да му бъде в помощ. Помеж аз толкова много обривих се към
 Лина, която ми обеща, че смисла толкова на разположение и след това аз
 прорада предадена на Лина, която трябва да я предаде на тази мома, за
 да се яви на среда на Лозан. Паролази е следата с които аз се свър-
 зах с Лозан. Помеж аз ходи твърде много и, за да мога да облича
 средата си, го Лозан го зареждавам с моята помощник Дико Диков.
 Кодах в Лозан през декември. Чрез него да съобща да се предаде
 решението на ЦК по поръчка на Дончо, че Христо Михайлов се снима отъ
 отговорна работа, поради неговото висшество с партийната линия. Това
 да стане чрез Стоян, който знае Христо Михайлов, къде живее. В този
 момент, на самата прата на издата с Лозан и Стоян обка. Помеж това
 е неудобно да се разправяме на улицата качахме се горе, предавам този
 на Стоян и на Лина. Лозан през края на октомври началото на
 зимата му е устроена среда с Христо живача от Гор. Орховско, който
 живя тук на Гор. Орховца. Средата се е състояла в следкарницата
 среда входи на Ивандарството на измислянето да използва Христо
 като човек от този край да стане Борис Кочев на този край.
 По следното време на Лозан е устроена среда с Кочев на ул. Влада
 у господна Елка. Там той отначу сам с паролата: г-на Елка и носи
 много одрже от Фердинанд. Средата на Христо с Лозан я устроих
 по канчето на Дончо.

По искане на Дончо поздравява Кочев чрез Лина, за да го свърза
 с Васил. Лина дава квартира на г-на Елка на ул. Владаянска и средата
 се състояла в следната паролата, с които Лозан се свърза с Кочев.
 Тази среда става преди средата на Лозан с Кочев в Елка.

твърде много и за да може да облекча срещите си, то Лозан го запознавам с моя помощник Дико Диков. Ходих в Лозан през декемврий. Чрез него да съобща да се предаде решение на ЦК по поръчка на Дончо, че Христо Михайлов се сменя от отговорна работа поради неговото несъгласие с партийната линия. Това да стане чрез Стоян, който знае Христо Михайлов къде живее. В този момент, на самата врата на къщата и Лозан и Стоян бяха. Понеже това е неудобно да се разправяме на улицата, качихме се горе, предавам това на Стоян и излизам. На Лозан през края на октомврий началото на ноемврий му устрои срещи с Христо шивача от Гор.Оряховско, който е явка тук за Гор.Оряховица. Срещата се състоя в сладкарницата срещу входа на Министерството на земеделието, за да използва Христо като човек от този край да отведе Борис Копчев в този край. По същото време на Лозан устрои срещи с Копчев на ул."Владая" у госпожа Елка. Там той отива сам с парола: търси 2-жа Елка и носи много здраве от Фердинанд. Срещата на Христо с Лозан я устрои по искането на Дончо.

По искане на Дончо потърсвам Копчев чрез Пъша, за да го свързва с Васил. Пъша дава квартирата на 2-жа Елка на ул."Владайска" и срещата се състоява със същата парола, с която Лозан се свърза с Копчев. Тази среща става преди срещата на Лозан с Копчев в Елка."

Този "портрет" показва, че Вапцаров не е бил дотам предпазлив – можело е да бъде търсен и "чрез жена му Бойка". – Г.Минчев. Това все още не означава съпричастие от нейна страна. То може да означава и че е знаела всичко поради непредпазливостта на мъжа си, но без да го е споделяла идейно.

Пък и Вапцаров не е спазвал правилата на конспирацията и в самата конспиративна игра: "отчитал" се е, без да е длъжен пред онзи, от който е взел, за онзи, комуто е предал. Правилата на играта са да вземеш и предадеш нещото (парола, информация, взрив, оръжие) на следващия, но следващият да познава само приносителя, а не изпращача. В нашия случай изпращачът е научавал за адресата чрез приносителя.

Георги Минчев: "Зная това от Лозан, че при заминаването си Копчев е имал още една среща с Васил на ул."Средна гора" в дома на семейство Начеви; (...) а от Лозан зная, че те са търсили ихтиманеца чрез партийна връзка от София за Ихтиман, но не намерили такава поради провала на Софийското ръководство." – Из показанията.

Къде е ходил Вапцаров, с кого се е срещнал, какво е казал – т.е. явки, пароли, конкретни лица – полицията е знаела предварително от Георги Минчев. Вапцаров е бил поставен натясно от следователя още първите дни, и то конкретно: с факти, имена и пр.

Съвсем тясно му е станало при очната ставка: "При очната ставка в Дирекцията на полицията видях лицето Лозан и от него научих, че се казва Никола Иванов Вапцаров от гр.Банско." – Из показанията на Георги Минчев.

Георги Минчев не може да не е знаел истинското име на Лозан и преди ареста си, още когато е минал по ул."Аспарух" и е видял жена му в магазина – Бойка. Нейното име знае, а на Лозан – не!?

Понеже е нямало хора и конспираторите са се броели на пръсти (особено свързаните с ЦК), те добре са знаели кой как се казва и заради това единственият им "конспиративен" ход в полицията е неказването на истинските имена, а само на псевдонимите. Минчев (а по-късно всички) са разказали най-важното – дейността си, – а колкото до прикриване на имената – за полицията това е детска игра. Истинските имена тя е знаела предварително. Ако е имала "затруднения", – били са с псевдонимите.

Но щом притежаваш реалиите, какво значение имат надписите. Държиш в ръцете си човека и взрива, пък нека те да са онасловени Иван или Драган, яйце или марципан.

Наивните замашки са за заблудените; размяната на дума и предмет, на име и лице не е била характерна за хората от онова време, така както и за полицията. Подмяната на същинското с фиктивното, на истината с лъжата е приоритет на изминалите десетилетия. Тя продължава и днес, оставила жестокото си наследство и в хора образовани (Огнян Сапарев например), само не знам доколко набъркани в отминалото. Инак защо днес така самоунизяващо ги ще въпият и дори обиждат!

По отношение на преднамерените фикции днес всички сме вапцаровци.

Само че Вапцаров е бил лековерен поради идеалистичната си природа.

Не всички от днешните му защитници са лековерни поради същото.

Нещо друго ги мъчи, другаде ги стяга чепикът и вместо на обувката и обушаря – сърдят се на онзи, който им казва, че дори обути, са боси. Пък то можеш да походиш и бос, преди да си избереш обувките, които ти подхождат.

Но така е открай време: за низшите си постъпки човек търси висши оправдания.

А такива няма.

Каквото е – то е.

Животът не е упражнение по литература.

На едно такова упражнение току-що дошлият от Софийския университет във Великотърновския едва начеващ наш преподавател Любен Бумбалов започна с: "Който е за Фройд – да мине вляво; който е против – влясно".

Фройд си е Фройд и Вапцаров – Вапцаров.

Няма какво да ги дърпаме насам-натам със: ЗА и ПРОТИВ.

Нека първо си го обясним.

Не мислех да пиша този откъс, но събитията от последните седмици ме принудиха.

Аз съм против фалшификациите спрямо Вапцаров. И в такъв смисъл съм за Вапцаров.

Ако темата Вапцаров е храм – търговците трябва да бъдат изгонени от храма.

Тия, които са ЗА, преди да са си изяснили случая, може да се окажат ПРОТИВ Вапцаров.

Щом се твърди, че той има всенародно признание, защо пък да не направим и всенародно дописване на тази книга: всеки да каже премълчаваното през годините и да стигнем заедно до истинския Вапцаров.

Той е много по-сложен от досегашното му едностранчиво представяне.

Покажем ли го какъвто е, току-виж, че станал и по-велик.

19.XI.1992 г.

П.П. Следобед участвах в предаването ЛИК на програма "Хоризонт". Водещата (за мен името ѝ е без значение и не го запомних) ме постави в капан: покани ме за разговор с нея и слушателите, а заварих Йордан Каменов (зав.дом-музей "Вапцаров" в София) и получилият поредното си "мъж на годината" иноземно признание Стефан Цанев. Според него не аз (или такъв като мен) трябвало да се занимава с Вапцаров, а равностоен нему поет – като Атанас Далчев например.

Не се сетих да му отговоря както подобава. Отговарям му късно вечерта: а случайно ли Далчев не написа и ред за Вапцаров, след като има фрагмент дори за Гео Милев?!

Още повече че съвакджията на Вапцаров – Стоян Сотиров, е бил

наемател на Датчевия баща. Не може младият Далчев да не е срещнал-запомнил Вапцаров. Дали пък Далчевият фрагмент: "С куршуми можеш да убиеш човека, но не и идеала. Да убиеш идеала има само едно средство: оставете го да се осъществи." не се отнася тъкмо за хора като Вапцаров, ако не и за самия Вапцаров?!

И трябва ли да си равен на Вапцаров или пък на Далчев, за да пишеш за тях? Беше ли Ст.Цанев равен на Димитров, когато писа за Димитров?

Аз не съм и не искам да съм равен на никой от посочените.
Искам да съм равен на себе си.

(ИЗ ДНЕВНИКА)

Все имам усещането, че строя сграда от сглобяеми елементи. Основите (непоклатими) са фактите, планът е в главата ми, мога да строя каквото си искам: стена, прозорец, под, таван – знам им предварително мястото, накрая ще ги сглобя. И къщата е готова. Не знам дали ще бъде уютна. Макар всичко да ми е ясно предварително – постоянно съм изненадан, стигам до изводи, които не предполагам, не толкова за цялото, колкото за съставките. Ръката ми ту препуска по листа с едри и разкрячени, често недописвани букви – все не може да догони мисълта, впусна ли се в разсъждения; почеркът ми става ситен, междуредието – тясно, съпоставя ли факт по факт – сякаш и буквите се снишават пред неопровержимостта им.

Не ми се отделя от "строежа". С мъка напускам масата, недописал изречението, думата, буквата дори. Не усещам времето, заникнат в работата като в игра. Игра-приключение на мисълта, която всеки път отива там, където и не е подозирала. И уж аз съм архитектът, аз съм уж строителят, а построеното накрая ще е като от друг.

Но какво от това, щом – и нали – е казано: "Човек предполага, Господ разполага."

Изборът винаги е повече от един.

И докато уж избираш, накрая разбираш: не си избирал – бил си избран.

15 октомври 1992 г.

ДВАМА ОТ ЧЕТИРИМА

Арестувани в един и същ ден, четиримата – Н. Вапцаров, Б. Вапцаров, М. Пелова и Л. Везюв – имат различна съдба, предопределена от различната степен на вината.

Л. Везюв е пуснат в деня на задържането – 4 март. В архива Везюв няма саморъчни показания.